

Arıp Baharı Olaylarının Orta Doğu Ekonomilerine Etkileri *The Effects of Arab Spring Events on Middle Eastern Economies*

Gökhan KARTAL

Dr., Nięde Ömer Halisdemir Üniversitesi, gokhankartal.gk@gmail.com

Serdar ÖZTÜRK

Prof. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, serdarozturk@nevsehir.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş 13 Ekim 2018

Düzeltilme Geliş 28 Kasım 2018

Kabul 30 Kasım 2018

Anahtar Kelimeler:

Arıp Baharı, Orta Doğu Ekonomileri,
İç Savaş, İsyan, Terör.

© 2018 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Arıp Baharı olayları, 2010 yılının sonlarına doğru Tunus'ta bir seyyar satıcının tezgahının zabıta tarafından kaldırılması sonucu kendini yakmasıyla başlayıp bölgeye yayılan bir isyan hareketidir. Bölge insanların daha fazla özgürlük ve daha fazla demokrasi taleplerinin yanı sıra çeşitli terör grupları ve dış müdahaleler sonucu büyüyen olayların ekonomik, sosyal ve siyasal birçok etkisi olmuştur. Bu çalışmada bu olayların bölge ekonomilerine etkileri incelenmiştir. Çalışmada nominal GSYH, büyüme, dış ticaret, işsizlik, enflasyon, DYY, askeri harcamalar ve dış borç stoku verileri kullanılarak grafik ve tablolar yardımıyla yapılan incelemede olaylarının bölge ekonomilerini derinden etkilediği sonucuna varılmıştır. Ayrıca çalışmada dünyanın en büyük petrol ve doğal gaz rezervlerinin bulunduğu bölgede Arıp Baharı olaylarının petrol ve doğal gaz üretim ve ihracat verilerine de yer verilmiş, bölge ülkelerinin genelinde bu verilerin olumsuz etkilendiği sonucu elde edilmiştir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received 13 October 2018

Received in revised form 28

November 2018

Accepted 30 November 2018

Keywords:

Arab Spring, Middle East Economies,
Civil War, Rebellion, Terror.

© 2018 PESA All rights reserved

ABSTRACT

The events of the Arab Spring are a rebellion movement that began in the end of 2010 when a peddler's stalls was lifted by the police in Tunisia and the peddler burned himself. In addition to the demands of more freedom and more democracy by the people of the region, the growing events due to various terrorist groups and external interventions have had many economic, social and political effects. In this study, the effects of these events on regional economies were examined. In the study, it has been concluded that the events in the examination made with the help of graphs and tables by using the nominal GDP, growth, foreign trade, unemployment, inflation, FDI, military expenditures and external debt stock data affect the economies of the region deeply. In the study, the oil and natural gas production and export data of the Arab Spring events were also included in the region where the world's largest oil and natural gas reserves were located, and this data was found to be adversely affected across the countries of the region.

GİRİŞ

Orta Doğu Bölgesi yüzyıllarca bilimin, dinin ve dünya siyasetinin merkezi olmuş, birçok kadim medeniyete ev sahipliği yapmış, çok karmaşık dengelerin olduğu bir coğrafyadır. Birçok buluş ile dünyanın gelişmişliğine öncülük eden bu coğrafya aynı zamanda üç semavi dinin de merkezi konumundadır. Önemli geçiş yollarına sahip olmasının yanı sıra bölgenin dünya için önemini artıran bir diğer konu bölgede keşfedilen petrol ve doğalgaz kaynaklarıdır. Bölgenin stratejik önemi bölgesel ve uluslararası rekabetin de en önemli nedenini oluşturmaktadır. Yüzyıllarca Osmanlı hakimiyetinde olan bölge özellikle petrolün keşfedilmesiyle iç ve dış kaynaklı müdahaleler sonucu “bağımsızlık” ve “özgürlük” talepleri ve arkasından Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı’dan ayrılarak başka bir tarihsel sürece girmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonunda çizilen “yapay” sınırlar bölgeye huzur, güven ve refah getirmemiş, çok daha fazla savaş, iç çatışma ile birlikte çok daha fazla politik istikrarsızlık olayları ile anılan bir coğrafya haline gelmiştir. Bölgeyi etkileyen ve yakın tarihin bölge için en önemli politik istikrarsızlık olayları Tunus’ta başlayıp bölgedeki birçok ülkeyi etkileyen Arap Baharı olaylarıdır. Bu olayların başta ekonomik, sosyo-politik ve insani birçok sonuçlar doğurmuş, sadece bölgeyi değil tüm dünyayı etkilemiştir. Bu süreçte bölgede otorite boşlukları oluşmuş, yeni ortaya çıkan DEAŞ gibi terör gruplarının yanı sıra bölgede var olan diğer terör grupları bu boşlukları doldurarak bölgenin istikrarsızlığı daha da artmıştır. Bölge ve aynı zamanda dünya için en stratejik noktalar olan petrol ve doğalgaz kaynaklarının kontrolünün bu terör gruplarının eline geçmiştir. Bunun yanında üretim altyapısı büyük tahribata uğrayarak ekonomik aktiviteler kesintiye uğramıştır. Bu çalışmada bölgede yaşanan Arap Baharı olaylarının bölge ekonomilerine etkisi incelenen dönemin kısa olmasından dolayı ekonometrik bir model yerine istatistikî veriler karşılaştırılarak incelenecektir. Bu amaçla öncelikle incelenen ülkelerin ekonomik yapıları hakkında bilgi verilecek, daha sonra Arap Baharı olaylarının sebepleri ve sonuçlarından bahsedilecektir. Son olarak bu olayların bölge ekonomilerine etkisi Arap Baharı öncesi ve sonrası veriler karşılaştırılarak incelenecektir.

1. İncelenen Orta Doğu Ülkeleri Genel Analizi

Orta Doğu kelimesi İngiliz yayımlıcağının bir ürünüdür. Orta Doğu’nun tam olarak neresi olduğunu ifade etmek ise oldukça güçtür. Zira Orta Doğu’nun sınırları konusunda tarihsel süreçte çok farklı ifadeler yer almıştır. Orta Doğu kavramını ilk ifade eden Alfred Thayer Mahan (1902) Arabistan ile Hindistan arasındaki bölgeyi ifade etmek için kullanmıştır. Mahan’dan sonra Sir İgnatius Valentine’de bölgeyi kabataslak bir şekilde tanımlamıştır (Özdemir, 2014; Batur). Daha sonra Uzak Doğu ve Yakın Doğu kavramlarının da ortaya çıkmasıyla harita nispeten kısalmıştır diyebiliriz. Orta Doğu’nun en uzlaşılabilir sınırlarını Mısır, Irak, İran, Katar, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Umman, Yemen, İsrail, Filistin, Lübnan, Kıbrıs, Kuveyt ve Suriye’nin oluşturduğu söylenebilir. Bu çalışmada doğrudan Arap Baharıyla ilişkilendirilebilecek ve Tablo 1’de verilen 17 ülke Orta Doğu ülkesi grubunda incelenmiştir.

Tablo 1: İncelenen Orta Doğu Ülkelerinin 2016 Yılı Nominal GSYH ve Kişi Başı GSYH Verileri Yardımıyla Karşılaştırılması

SN	Ülke	GSYH			Kişi başı GSYH		
		GSYH*	Orta Doğu	Dünya	(Kişi başı GSYH)	Orta Doğu	Dünya
1.	S.Arab.	646.438,38	1.	20.	20.028,65	5.	41.
2.	İran	418.976,68	2.	25.	5.219,11	8.	96.
3.	BAE	348.743,27	3.	30.	37.622,21	2.	25.
4.	Mısır	332.791,05	4.	31.	3.477,85	13.	121.
5.	Irak	171.489,00	5.	52.	4.609,60	9.	101.
6.	Cezayir	159.049,10	6.	53.	3.916,88	11.	110.
7.	Katar	152.451,92	7.	54.	59.324,34	1.	7.
8.	Kuveyt	110.875,58	8.	57.	27.359,23	3.	33.
9.	Fas	103.606,32	9.	58.	2.832,43	15.	131.
10.	Umman	66.293,37	10.	71.	14.982,36	6.	52.

SN	Ülke	GSYH			Kişi başı GSYH		
		GSYH*	Orta Doğu	Dünya	(Kişi başı GSYH)	Orta Doğu	Dünya
11.	Lübnan	49.598,83	11.	79.	8.257,29	7.	75.
12.	Tunus	42.062,55	12.	86.	3.688,65	12.	116.
13.	Ürdün	38.654,73	13.	87.	4.087,94	10.	107.
14.	Bahreyn	32.179,07	14.	94.	22.579,09	4.	38.
15.	Yemen	27.317,61	15.	98.	990,33	17.	164.
16.	Suriye	22.163,08	16.	102.	1.202,53	16.	158.
17.	Libya	20.463,00	17.	107.	3.205,00	14.	123.

Kaynak: Suriye için UNCTAD, Libya için IMF verileri, diğer ülkeler için Dünya Bankası verileri kullanılmıştır. GSYH'ye göre dünya sıralaması ve Kişibaşı GSYH'ye göre dünya sıralaması yapılırken Dünya Bankası veri tabanında eksik olan Suriye ve Libya verileri UNCTAD ve IMF veri tabanlarından elde edilerek Dünya Bankası verilerine eklenmiş, elde edilen yeni veri setine göre sıralama yapılmıştır. *x1.000.000

Tablo 1'de bu çalışmada incelenen Orta Doğu ülkelerinin Nominal GSYH ve Kişi Başı GSYH verileri kullanılarak karşılaştırılmıştır. Buna göre incelenen Orta Doğu ülkeleri arasında nominal GSYH bakımından en zengin ilk üç ülke Suudi Arabistan, İran ve Birleşik Arap Emirlikleri olurken grubun en zayıf ülkeleri Libya, Suriye ve Yemen'dir. Kişibaşı GSYH verilerine göre sıralama farklılaşarak en zengin ilk üç ülke Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt olarak sıralanmaktadır. Kişi başı GSYH açısından grubun en zayıf ülkeleri ise Yemen, Suriye ve Fas'tır. Ülkelerin dünya sıralamasına bakıldığında nominal GSYH açısından en zengin ülke olan Suudi Arabistan'ın dünyada 20'inci sırada yer aldığı gözükürken dünyada ilk 25'te 2; ilk 50'de 4; ilk 100'de 15 ülkenin yer aldığı görülmektedir. Kişibaşı GSYH dünya sıralamasına bakıldığında Katar'ın 7'inci sırada yer aldığı görülmekle birlikte Dünya Bankası 2015 yılı satın alma gücü paritesine göre hesaplanan kişibaşı GSYH'de ilk sırada yer almaktadır. Kişibaşı GSYH dünya sıralamasında ilk 25'te 2; ilk 50'de 5; ilk 100'de 8 ülke yer almaktadır.

Tablo 2: Orta Doğu Ülkelerinde Petrol ve Doğalgazın GSYH ve Dış Ticaretteki Yeri

Değişken	İhracat				
	Ülke	Toplam	Yakıtlar*	Yakıtlar (% İhracat)	Yakıtlar (% GSYH)
S.Arabistan	218,01	152,93	70,15	23,46	1
İran	149,57	92,05	61,54	15,77	1
BAE	362,07	104,59	28,89	29,99	1
Mısır	34,44	3,22	9,35	0,97	2
Irak	88,11	84,41	95,80	49,22	1
Cezayir	33,40	28,59	85,58	17,97	1
Katar	72,40	46,74	64,56	30,66	1
Kuveyt	61,60	49,15	79,78	42,90	1
Fas	36,36	0,19	---	---	13
Umman	27,55	15,49	56,25	23,37	1
Lübnan	13,20	0,03	0,24	0,07	12
Tunus	16,64	0,77	4,61	1,82	7
Ürdün	13,58	0,01	0,06	0,02	13
Bahreyn	23,78	6,15	25,85	19,10	1
Yemen	3,86	0,00	0,03	0,00	13
Suriye	19,75	5,66	28,68	9,37	1
Libya	49,06	35,61	72,59	47,62	1
Dünya	20.816	1.082	5,20	1,43	9
O.Doğu Top.	1.223	626	51,14%	22,81%	
O.D.(% Dünya)	7,3	58,1	---	---	---

* Bazı ülkelerin 2016 yılı Dünya Bankası WITS verileri eksik olduğundan Suudi Arabistan ve Kuveyt için 2015; İran için 2011, Irak ve Lübnan için 2014, Libya ve Suriye için 2010 verileri kullanılmıştır. Diğer ülkeler için 2016 verileri kullanılmıştır. İhracat verileri milyar dolardır.

Kaynak : Dünya Bankası; UNCTAD; BP

BP (2017) verilerine göre dünya kanıtlanmış petrol ve doğalgaz rezervlerinin kıtasal dağılımına bakıldığında dünya petrolünün %51'i; dünya doğalgazının %46'sı Orta Doğu bölgesinde bulunmaktadır. Ülkelerin ekonomik yapılarına bakıldığında çoğu ülke ekonomilerinin petrol ve doğalgaz gelirlerine bağımlı bir ekonomik yapılarının olduğu görülmektedir. Tablo 2'ye göre 17 ülkeden 11'inde yakıtlar ihracatı diğer ihraç ürünleri arasında 1'inci sırada; 1 ülkede ise 2'inci sırada yer almaktadır. Yakıtlar ürün grubunun toplam ihracat içindeki payına bakıldığında Irak'ta 95,8; Cezayir'de 85,58; Kuveyt'te 79,78; Libya'da 72,59; Suudi Arabistan'da 70,15; Katar'da 64,56; İran'da 61,54; Umman'da 56,25 gibi çok yüksek oranlardadır. Aynı şekilde yakıtlar ürün grubunun GSYH içindeki oranları da oldukça yüksek olduğu tablodan açıkça görülmektedir. Orta Doğu genelinde bu rakamlara bakıldığında yakıtlar ürün grubunun toplam ihracat içindeki payının %51,14 iken GSYH içindeki payının %22,81 olduğu görülmektedir. Bu veriler bölge ekonomilerinin petrol ve doğalgaz gelirlerine bağımlılığını açıkça göstermektedir.

2. Arap Baharı Olayları ve Orta Doğu Ülkelerine Yansımaları

Arap Baharı olayları, 2010 yılının sonlarına doğru Tunus'ta bir seyyar satıcının tezgahının zabita tarafından kaldırılması sonucu kendini yakmasıyla başlamıştır. Başlangıçta bölge halklarının daha fazla özgürlük, daha fazla demokrasi talepleriyle başlayan gösteriler küresel aktörlerinde gizli ve açık müdahaleleriyle şiddet ve çatışmalara dönüşerek birçok yerde iç savaş, darbe ve devrim gibi köklü değişikliklerin ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Libya, Suriye ve Yemen'de iç savaş başlamış; uzun süredir ülkelerinin yönetimlerinde hakim olan Hüsnü Mübarek, Muammer Kaddafi, Zeynel Abidin Bin Ali gibi liderler devrilmiş; DEAŞ gibi yeni terör gruplarının ortaya çıkmasına ve güçlenmesine neden olmuş; Fas, Umman, Ürdün, Kuveyt, Bahreyn ve Lübnan'da gösteriler ve hükümet değişiklikleri; Irak ve Cezayir'de büyük çaplı gösteriler; Suudi Arabistan'da da küçük çaplı gösteriler ortaya çıkmıştır. Kısaca Arap Baharı olayları bölge ülkelerini az ya da çok etkilemiştir. New York Times yazarı Robin Wright'ın inceleme yazısında Arap Baharı olaylarının etkisiyle Suriye, Irak, Libya, Suudi Arabistan ve Yemen'in bölünme riskinin olduğu, bu 5 devletin bölünmesiyle 14 yeni devletin ortaya çıkabileceği öngörüsünü satırlarına taşıyarak Arap Baharı olaylarının bölge için etkisini ifade etmiştir.

3. Arap Baharı Olaylarının Orta Doğu Ekonomilerine Etkisi

Toplumsal huzursuzluk ve şiddet olaylarının ekonomik aktörler üzerinde birçok olumsuz etkisi vardır. En önemli etkisi ortaya çıkan belirsizlik havasıdır. Belirsizlik ise başta yatırım kararları olmak üzere ekonomik ajanların kararlarını olumsuz etkilemektedir. Çok ciddi sonuçlar ortaya çıkaran Arap Baharı olaylarının ekonomik etkileri de ciddi olmuştur.

Tablo 3'de 2010-2016 arasında Orta Doğu ülkelerinin Nominal GSYH ve büyüme oranları verilmiştir. Tabloya göre 2016 yılında 2010 yılına göre nominal GSYH bakımından Suriye (%64), Libya (%55), İran (%14), Cezayir (%13) ve Yemen'de (%12) ciddi bir düşüş gerçekleşmiştir. Büyüme oranlarıyla beraber düşünüldüğünde Arap Baharı olaylarından en fazla etkilenen ülkelerin Arap Baharı olaylarının ülkelerinde iç savaş dönüştüğü Libya, Suriye ve Yemen olduğu açıkça görülmektedir. Ülke ekonomilerinde daralma yıllarına bakıldığında 2010 yılında Kuveyt; 2011 yılında Umman, Tunus, Libya, Yemen ve Suriye; 2012 yılında İran ve Suriye; 2013 yılında İran, Libya ve Suriye; 2014 yılında Irak, Libya, Yemen ve Suriye; 2015 yılında İran, Irak, Libya, Yemen ve Suriye; 2016: Libya, Yemen ve Suriye şeklindedir.

Tablo 3: Arap Baharı Olaylarının Nominal GSYH ve Büyüme Oranlarına Etkisi

Yıl	Ülke	Nominal GSYH*							Reel Büyüme Oranları						
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1.	S.Arab.	528	671	736	747	756	652	646	5,0	10,0	5,4	2,7	3,7	4,1	1,7
2.	İran	487	584	599	467	434	386	419	5,8	2,7	-7,4	-0,2	4,6	-1,3	13,4
3.	BAE	290	351	375	390	403	358	349	1,6	6,4	5,1	5,8	3,3	3,8	3,0
4.	Mısır	219	236	279	289	306	333	333	5,2	1,8	2,2	2,2	2,9	4,4	4,3
5.	Irak	139	186	218	235	235	180	171	6,4	7,6	13,9	6,6	-0,6	-2,4	11,0
6.	Cezayir	161	200	209	210	214	166	159	3,6	2,9	3,4	2,8	3,8	3,8	3,3
7.	Katar	125	168	187	199	206	165	152	19,6	13,4	4,7	4,4	4,0	3,6	2,2
8.	Kuveyt	115	154	174	174	163	115	111	-2,4	9,6	6,6	1,2	0,5	0,6	3,6
9.	Fas	93	101	98	107	110	101	104	3,8	5,3	3,0	4,5	2,7	4,6	1,2
10.	Umman	59	68	77	79	81	70	66	4,8	-1,1	9,3	4,4	2,5	5,7	3,0
11.	Lübnan	38	40	44	46	48	49	50	8,0	0,9	2,8	2,6	2,0	0,8	2,0
12.	Tunus	44	46	45	46	48	43	42	3,5	-1,9	4,0	2,9	2,8	1,2	1,2
13.	Ürdün	26	29	31	34	36	38	39	2,3	2,6	2,7	2,8	3,1	2,4	2,0
14.	Bahreyn	26	29	31	33	33	31	32	4,3	2,0	3,7	5,4	4,4	2,9	3,0
15.	Yemen	31	33	35	40	43	38	27	7,7	-12,7	2,4	4,8	-0,2	-28,1	-9,8
16.	Suriye	60	55	40	32	34	28	22	3,4	-3,9	-30,9	-36,5	-9,9	-5,3	-3,4
17.	Libya	75	35	80	52	24	18	20	5,0	-62,1	124,7	-36,8	-53,0	-10,3	-3,0

*Milyar dolar

Kaynak: Dünya Bankası; IMF; UNCTAD.

Dünyanın en önemli petrol ve doğalgaz rezervlerinin bulunduğu Orta Doğu bölgesi için bu olayların ortaya çıkardığı en önemli risk petrol ve doğalgaz sahalarının terör gruplarının eline geçerek bu alanlarda kontrolün kaybedilmesidir. Bu bağlamda özellikle Suriye ve Libya'da bu durum yaşanmıştır. Petrol üretim verilerine bakıldığında BP (2017) verilerine göre 2011 yılında Libya'da (%71,07); 2012 yılında İran (%15,05) ve Cezayir'de (%6,23); 2013 yılında Suriye (%66,75), Katar (%2,34), Suudi Arabistan (%2,07) ve Kuveyt'te (%1,66); 2015 yılında Yemen (%70,49) ve Tunus'ta (%10,27); 2016 yılında Mısır'da (%4,5) petrol üretiminde düşüşler meydana gelmiştir. Doğalgaz üretim verilerine bakıldığında BP (2017) verilerine göre 2011 yılında Libya (%53,28) ve Irak'ta (%32,77); 2012 yılında Suriye (%18,04), Cezayir'de (%1,45); 2014 yılında Mısır (%12,98), Kuveyt (%7,86), Umman (%4,32), Katar (%2), BAE (%0,65) ve Bahreyn'de (%0,51); 2016 yılında Yemen'de (%73,36) doğalgaz üretiminde düşüşler meydana gelmiştir. Arap Baharı olaylarının yaşandığı 2010-2016 arasında toplam düşüş oranlarına bakıldığında petrolde Yemen (%94,53), Suriye (%94,06), Libya (%74,25), Tunus (%26,9), Cezayir (7,41) ve Mısır (%3,41); doğalgazda Yemen (%87,52), Suriye (55,25), Libya (%39,99), Irak (%13,19) ve Mısır (%31,8) olarak gerçekleşmiştir.

Trademap verilerine göre 2012-2016 yılları arasındaki petrol ve petrol ürünleri ihracatında parasal düşüş dünya ortalaması %20 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşın bu dönemlerde Suriye (%73), Yemen (%61), Lübnan (%47), Libya (%41), Fas (%39), Tunus (%30), Katar (%26), Ürdün (%26), Kuveyt (%24), BAE (%24), Umman (%23), Mısır (%23) ve Cezayir'de (%22) bu ortalamanın çok üstünde bir düşüş gerçekleşmiştir. Sadece Suudi Arabistan (%20), Irak (%17), İran (%15), Bahreyn (%11) dünya ortalamasının altında bir düşüş yaşamıştır. Petrol ve doğalgaz hem üretim hem de parasal ihracattaki düşüşle petrol ve doğalgaz gelirlerine oldukça bağımlı olan bölge ülkelerinin ihracat verilerine de yansımıştır. Tablo 4'te 2010-2016 yılları arasında Orta Doğu ülkelerinde ihracattaki değişim verilmiştir. 2016

Yılında 2010 yılına göre ihracat Suriye’de %92,85, Yemen’de %90,32; Libya’da %82,67; Cezayir’de %46,10; Kuveyt’te %30,51; Umman’da %28,45; Mısır’da %26,3; Suudi Arabistan’da %24,27; Tunus’ta %23,67; İran’da %21,02; Lübnan’da %8,05; Katar’da %7,15 oranında azalmıştır. Bu azalışta petrol ve doğalgaz ve ürünleri ihracatındaki düşüşün etkisi büyük olmakla birlikte güvenlik ve diğer sebeplerden dolayı diğer ihraç ürünlerinin ihracatının azalması da önemli bir faktör olduğu ayrıca belirtilmelidir.

Tablo 4: Arap Baharı Olaylarının İhracat Verilerine Etkisi

Yıl	Ülke	İhracat (% Değişim)							
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2010 2016
1.	S. Arab.	29,58	43,69	6,17	-2,95	-8,54	-38,51	-9,05	-24,27
2.	İran	26,38	25,85	-3,39	-13,04	-10,98	-24,23	23,21	-21,02
3.	BAE	11,54	39,76	19,36	4,46	1,78	-10,05	0,74	60,72
4.	Mısır	-0,92	3,87	-5,63	7,21	-11,38	0,79	-21,48	-26,30
5.	Irak	24,10	51,11	17,45	-3,92	4,19	-35,33	-10,89	2,38
6.	Cezayir	27,70	25,18	-0,59	-9,68	-7,25	-40,47	-13,15	-46,10
7.	Katar	55,92	56,25	17,27	1,14	-2,96	-34,19	-21,56	-7,15
8.	Kuveyt	22,19	46,55	15,35	-5,13	-9,72	-44,71	-13,18	-30,51
9.	Fas	15,50	17,07	-2,42	2,01	8,88	-7,64	3,25	21,00
10.	Umman	57,13	28,37	5,50	8,23	-5,07	-33,38	-22,81	-28,45
11.	Lübnan	15,03	7,65	1,03	-2,10	-9,84	0,79	-4,96	-8,05
12.	Tunus	11,40	1,97	-1,64	-0,66	-1,49	-19,14	-3,81	-23,67
13.	Ürdün	15,29	7,78	4,10	-0,56	9,12	-9,16	-3,73	6,46
14.	Bahreyn	13,85	60,00	9,79	8,58	-5,97	-20,01	-7,29	33,01
15.	Yemen	30,24	7,11	-11,37	2,69	2,77	-58,39	-76,77	-90,32
16.	Suriye	-27,80	60,83	-87,49	-34,29	-25,74	-24,31	-3,78	-92,85
17.	Libya	31,39	-61,22	221,13	-24,49	-58,07	-56,05	---	-71,62
Orta Doğu		20,61	29,70	10,07	-1,32	-4,73	-23,70	-4,66	-2,36

Kaynak : Dünya Bankası; Trademap.

Toplumsal huzursuzluk ve politik şiddet olaylarının ortaya çıkardığı en önemli sonuç ortaya çıkan belirsizlik havasıdır. Güvenlik sorunu da bir diğer önemli sonuçtur. Bu iki sonuç özellikle yabancı yatırımcıyı o ülkeye yatırım yapma konusundaki kararlarını olumsuz etkilemektedir. Arap Baharı olayları bu yüzden uluslararası yatırımcıların bölgeden çekilmesine neden olması kuvvetle muhtemeldir. Tablo 5 incelendiğinde bu yargıyı destekler bulgular dikkat çekmektedir. Buna göre tablo incelendiğinde 2010-2016 yılları arasında DYY net girişleri Yemen’de %397, Irak’ta %90, Katar’da %83, Kuveyt’te %78, Suudi Arabistan’da %75, Libya’da %72, Tunus’ta %48, Lübnan’da %39, Cezayir’de %29, Ürdün’de %9, İran’da %8 oranında azaldığı görülmektedir.

Tablo 5: Arap Baharı Olaylarının Net Doğrudan Yabancı Yatırımlara Etkisi

Yıl	Ülke	DYY Net Girişleri (Milyar Dolar)						
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1.	S. Arab.	29,23	16,31	12,18	8,86	8,01	8,14	7,45
2.	İran	3,65	4,28	4,66	3,05	2,11	2,05	3,37
3.	BAE	8,80	7,15	8,83	9,49	10,82	8,80	8,99
4.	Mısır	6,39	-0,48	2,80	4,19	4,78	6,88	8,11
5.	Irak	1,40	2,08	3,40	5,13	4,78	3,32	0,15
6.	Cezayir	2,30	2,57	1,50	1,69	1,50	-0,40	1,64
7.	Katar	4,67	0,94	0,40	-0,84	1,04	1,07	0,77
8.	Kuveyt	1,30	3,26	2,87	1,43	0,49	0,28	0,29
9.	Fas	1,24	2,52	2,84	3,36	3,53	3,25	2,32
10.	Umman	1,24	1,63	1,36	1,61	1,29	-2,17	1,68
11.	Lübnan	4,28	3,14	3,11	2,66	2,91	2,35	2,61
12.	Tunus	1,33	0,43	1,55	1,06	1,02	0,97	0,70

Yıl	Ülke	DYY Net Girişleri (Milyar Dolar)						
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
13.	Ürdün	1,69	1,49	1,55	1,95	2,18	1,60	1,54
14.	Bahreyn	0,16	0,78	0,89	0,99	0,96	-0,80	0,28
15.	Yemen	0,19	-0,52	-0,01	-0,13	-0,23	-0,02	-0,56
16.	Suriye	1,47	0,80	---	---	---	---	0,00
17.	Libya	1,78	---	1,43	0,70	0,05	0,73	0,49

Kaynak : Dünya Bankası; UNCTAD.

Arap Baharı olaylarının yaşandığı dönemde bölge ekonomilerinde işsizlik oranlarının seyri incelendiğinde 17 ülkeden 10'unda işsizlik oranlarının 2010 yılına göre 2016 yılında arttığı görülmektedir. Enflasyon oranı da benzer şekilde 17 ülkeden 9'unda artış göstermiştir. Askeri harcamaların GSYH'ya oranı verilerinin elde edilebilen 10 ülkeden 7'sinde artmıştır. Verilerine ulaşılamayan diğer ülkelerin büyük bir kısmında yaşanan olaylara yapılan askeri müdahaleler düşünüldüğünde bu ülkelerde de artmış olması kuvvetle muhtemeldir. Aynı şekilde dış borç verilerine ulaşılabilen 9 ülkeden 6'sında artış göstermiştir.

Tablo 6: Arap Baharı Olaylarının İşsizlik, Enflasyon, Askeri Harcamaların GSYH Oranı ve Dış Borç Stokuna Etkisi

	İşsizlik (%)		Enflasyon (%)		Askeri Harcamalar (% GSYH)		Dış Borç Stoku (Milyar Dolar)	
	2010	2016	2010	2016	2010	2016	2010	2016
S. Arab.	5,6	5,5	5,3	3,5	8,6	9,8	---	---
İran	13,5	11,4	10,1	8,6	2,8	3	20	5
BAE	4,1	3,8	0,9	1,6	6	---	---	---
Mısır	9	12,1	11,3	13,8	2,1	1,7	37	67
Irak	15,2	15,1	2,9	0,4	2,7	3,6	---	---
Cezayir	10	11,5	3,9	6,4	3,5	6,4	7	5
Katar	0,4	0,2	-2,4	2,9	1,5	---	---	---
Kuveyt	1,8	2,7	4,5	3,2	3,8	5,9	---	---
Fas	9,1	10,8	1	1,6	3,4	3,2	27	46
Umman	18,4	16,5	3,2	1,1	8,3	13,7	---	---
Lübnan	6,2	6,5	4	-0,8	4,1	---	25	32
Tunus	13	14,9	4,4	3,7	1,3	2,3	22	28
Ürdün	12,5	15,3	5	-0,8	5,9	4,6	17	27
Bahreyn	3,6	3,7	2	2,8	3,3	---	---	---
Yemen	17,8	16,2	11,2	12,3	4,7	---	6	7
Suriye	8,4	50	4,4	43,9	---	---	5	4
Libya	17,1	18,2	2,8	25	---	---	---	---

Kaynak: Dünya Bankası; IMF; UNCTAD; TC Ekonomi Bakanlığı.

SONUÇ

2010 yılında Tunus'ta başlayıp Orta Doğu coğrafyasına yayılan ve Arap Baharı olarak adlandırılan isyan hareketi bu coğrafyada yer alan ülkeleri az ya da çok etkilemiştir. İsyen dalgasının nedenleri arasında daha fazla özgürlük ve demokrasi talepleri yer alsa da bölgedeki terör grupları ve dış müdahaleler olayların bazı ülkelerde iç çatışmalara, devrimlere ve yönetsel değişikliklere kadar şiddetlenmesine neden olmuştur.

Şiddet olaylarının ortaya çıkaracağı belirsizlik ortamı ve güvenlik sorunu başta yatırım olmak üzere ekonomik ajanların kararlarını olumsuz etkileyecektir. Bunun yanında dünyanın en önemli petrol ve doğalgaz sahalarının bulunduğu bir coğrafyada ortaya çıkacak şiddet olayları bu kaynaklara erişim riskini de ortaya çıkaracağından olayların ekonomik etkileri daha kuvvetli olacaktır. Bu kapsamda incelenen 17 Orta Doğu ülkesinin ekonomik verileri incelendiğinde nominal GSYH açısından Arap Baharı öncesine göre Suriye'de %64, Libya'da %55, İran'da %14, Cezayir'de %13 ve Yemen'de %12'lik düşüşün gerçekleştiği görülmektedir. Dünyanın en önemli petrol ve doğalgaz rezervlerinin bulunduğu coğrafyada bu olayların çok daha şiddetli yaşandığı ülkelerde petrol ve doğalgaz üretim verileri de zarar görmüştür. Buna göre Petrol üretiminde Yemen'de %94,53'de %94,06, Libya'da %74,25, Tunus'ta %26,9 ve

Cezayir'de 7,41; doğalgaz üretiminde Yemen'de %87,52, Suriye'de 55,25, Libya'da %39,99, Irak'ta %13,19 ve Mısır'da %31,8 düşüş gerçekleşmiştir. Petrol ve doğalgaz üretim verilerindeki düşüşler petrol ve petrol ürünleri ihracat verilerine de yansiyarak petrol ve petrol ürünleri gelirlerinde Suriye'de %73, Yemen'de %61, Libya'da %41, Fas'ta %39, Tunus'ta %30 ile en yüksek düşüşün gerçekleştiği ülkeler olmuştur. Bu verilerdeki düşüşler bölge ülkelerinin toplam ihracat verilerine yansiyarak bölgedeki çoğu ülkede ihracatın düşmesine neden olmuştur. Buna göre toplam ihracat Suriye'de %92,85, Yemen'de %90,32, Libya'da %82,67, Cezayir'de %46,10, Kuveyt'te %30,51 gibi yüksek oranlarda düşüş gerçekleşmiştir. Belirsizlik ve güvenlik sorunları nedeniyle uluslararası yatırımlar bölge ülkelerini terk etmiştir. Net doğrudan yabancı yatırım girişlerinin en çok zarar gördüğü ülkeler Yemen (%397), Irak (%90), Katar (%83), Kuveyt (%78), Suudi Arabistan (%75) olarak sıralanmaktadır. Bunun yanında bölgedeki birçok ülkede işsizlik ve enflasyon oranları artarak ülkelerin refah seviyeleri zarar görmüştür. Ortaya konan bu verilerin yanı sıra tamiri mümkün olmayan ve hesaplanamayan ekonomik zararlar ise bir başka boyuttur. Suriye, Libya ve Yemen gibi iç savaşın ağır tahribatını yaşayan ülkelerin yaşadığı ağır yıkımın tamirinin yıllar süreceği olması Arap Baharı olaylarının ekonomik etkilerini daha da ağırlaştıracaktır. Sonuç olarak Arap Baharı olayları bu çalışmada incelenen 17 Orta Doğu ülkesini az ya da çok birçok olumsuz etkileyerek bölge için tamiri mümkün olmayan yaralar açmıştır. Ekonomik kayıplar belki birkaç yılda telafi edilebilir fakat insani kayıpların maalesef telafinin olmaması Arap Baharı olaylarının belki de en olumsuz sonucudur.

KAYNAKÇA

- Batur, Ş. Ortadoğu ve Yakındoğu Kavramları, https://www.academia.edu/17055920/Yak%C4%B1ndo%C4%9Fu_ve_Ortado%C4%9Fu_kavramlar%C4%B1, (24 Eylül 2018).
- BP (2017). *Statistical Review of World Energy*. <https://www.bp.com>, (24 Eylül 2018).
- International Monetary Fund. *IMF Data*. <http://data.imf.org>, (24 Eylül 2018).
- Naar I. (2013). *Timeline: Arab Spring*. <https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2013/12/timeline-arab-spring-20131217114018534352.html>, (24 Eylül 2018).
- Özdemir, D. (2014). 'Orta Doğu' Kavramının Kısa Tarihi, <http://www.gazetebilkent.com/2014/10/04/orta-dogu-kavraminin-kisa-tarihi>, (24 Eylül 2018).
- Trade Map. *Trade Statistics*. <https://www.trademap.org/Index.aspx>, (24 Eylül 2018).
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı. *Orta Doğu ve Kuzey Afrika*. <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?ff1be5b3-51d9-4c0a-99f5-291c33c39414>, (24 Eylül 2018).
- Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. *Ülke Masaları*. <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler>, (24 Eylül 2018).
- UNCTAD. <http://unctadstat.unctad.org/EN>, (24 Eylül 2018).
- United Nations. *UNData*. <http://data.un.org>, (24 Eylül 2018).
- World Bank. *World Development Indicators Database*. <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/world-development-indicators>, (24 Eylül 2018).
- World Bank. *World Integrated Trade Solution (WITS)*. <https://wits.worldbank.org/>, (24 Eylül 2018).
- Wright R. (2013). *How 5 Countries Could Become 14*. <http://www.nytimes.com/interactive/2013/09/29/sunday-review/how-5-countries-could-become-14.html>, (24 Eylül 2018).